

DOI 10.28925/2663-4023.2024.23.348355

УДК 1.147

Ягодзінський Сергій Миколайович

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID 0000-0001-8755-2235

serhii.yahodzinskyi@e-u.edu.ua

Коцун Володимир Іванович

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID 0000-0003-2363-8157

volodumir.kotsun@e-u.edu.ua

Яровий Роман Олександрович

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID 0000-0001-8978-8137

roman.yaroviyy@e-u.edu.ua

КОНВЕРГЕНЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК СТРАТЕГІЧНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ІННОВАЦІЯ

Анотація. Досліджується вплив конвергентних технологій на соціальні процеси інформаційного суспільства. Обґрунтовано, що соціальна модернізація потребує тлумачення конвергенції як стратегічної інновації. Відсутність суспільного контролю за конвергенцією мереж призводить до зворотних — дивергентних процесів. Показано, що останні продукують різні форми соціального відчуження. Розглядається вплив сучасних інформаційних технологій на формування ідентичності та соціальні взаємодії в контексті концепцій диспозитиву та мережевої конвергентності. Автори аналізують, як швидкий темп життя і розповсюдження цифрових мереж сприяють десуб'єктивації та відчуженню соціальних агентів, які все більше залучаються до віртуальних форм ідентичності. Досліджується еволюція контркультури від ухвалення інформаційних технологій у минулому до їхнього критичного оцінювання сьогодні. Особлива увага приділяється соціокультурним наслідкам інноваційних процесів, які модифікують гендерні, правові та політичні аспекти сучасного життя під впливом інформаційних мереж. Обґрунтовується, що мережева архітектура змінює соціальні структури та індивідуальні способи існування. Цей дослід сприяє розумінню взаємозв'язку між технологічними досягненнями та людським фактором у сучасному інформаційному суспільстві, підкреслюючи необхідність збереження особистісної автономії та права на самореалізацію в цифровій епохі.

Ключові слова: інформаційна мережа; конвергентні технології; відчуження; диспозитив; соціокультурна інновація.

ВСТУП

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття людство вперше отримало універсальний інструмент створення, накопичення, обробки, збереження й передачі інформації, яким стали інформаційні мережі. Пройшовши етап глобалізації, останні розкрили свій інноваційний потенціал в площині обчислювальних потужностей та репрезентували себе як простір реалізації суспільного капіталу. Разом з тим концепції безконфліктного соціуму, всі сили якого будуть спрямовані на сталий розвиток, й понині залишаються теоретичними конструкціями. Однією з причин цього є недостатній аналіз стратегій розвитку інформаційних мереж, які окреслюють контури соціальної реальності та науково-технічного й технологічного прогресу. Вектори цивілізаційного поступу в

площині розвитку соціальних відносин та інтернаціоналізації наукового дискурсу й визначають, на наш погляд, основні напрями соціальної модернізації.

Постановка завдання. Об'єктивність такої філософської оцінки орієнтованості соціальної модернізації спирається на результати численних прикладних досліджень у різних галузях гуманітарних і соціально-політичних наук. Їхні автори переконливо доводять, що в інформаційну добу суспільний розвиток спирається на інституційне середовище інновацій. При цьому, якщо на початку ХХІ століття інноваційна діяльність розумілася як відокремлена від соціального життя діяльність зі створення та впровадження технологій, то останніми роками домінуючою є думка про інституційний характер інноваційного процесу. Зазначене й змушує нас поставити питання про стратегічні інновації соціальної модернізації як метод кореляції соціальних самоорганізаційних процесів.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемі інноваційного поступу людства присвячено значний масив наукової та публіцистичної літератури. Не зупиняючись на конкретних дослідженнях, відзначимо, що умовно вони діляться на оптимістичні та песимістичні. Автори оптимістичних теорій наділяють інноваційну діяльність соціокультурними функціями та потенціалом, достатнім для каталізації глобалізаційних процесів. Песимістичний погляд на означену проблему підкреслює деструктивну роль інновацій в контексті загострення цивілізаційних суперечностей, поглиблення так званого «цифрового розриву», якості життя тощо.

На наш погляд, примирення цих позицій можливе за умови синергетичної інтерпретації суспільного розвитку, в основі якої лежить усвідомлення втрати соціального контролю за відсутності стратегічного планування розвитку конвергентних мережевих технологій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Конвергенція як поняття соціальних теорій

Глобалізована соціальна система для підтримки своєї стабільності та рівноваги має бути самоорганізованою. Проте, якщо взяти до уваги диверсифікацію каналів розповсюдження інформації в мережевому суспільстві, а також поглиблення соціальної диференціації, то далекою від очевидності постає цілісність сучасного соціального простору. Виражаючись термінами соціальної синергетики, дану проблему сформулюємо так: чи існують атрактивні соціальні структури в мережевому суспільстві та у який спосіб вони утворюються? Відповідь на це запитання здається зрозумілою: соціальні атрактори є результатом когерентності (узгодженості) соціальних мереж. Умовою виникнення останніх є доволі значний діапазон когерентності соціальних мереж, тобто можливостей для входження їх у стан взаємодії з подальшим узгодженням функціональних параметрів. Проте для забезпечення окресленої умови необхідна розгалужена сітка інноваційно-комунікаційних мереж, які б відігравали роль універсальних трансляторів соціальної інформації.

На початку ХХІ століття зазначена властивість мереж реалізується за допомогою конвергентних технологій. І хоча вперше це поняття сформулювалося в комп'ютерних науках та системології, останнім часом воно входить у коло інтересів представників філософського дискурсу. Здійснимо філософську рецепцію феномену конвергенції та встановимо вплив конвергенції інформаційного простору на усунення суперечностей реалізації інноваційного потенціалу глобальних інформаційних мереж. Адже, поєднання

й узгодження соціальних мереж на рівні продукованих ними інформаційних підпросторів є ключовою умовою забезпечення цілісності глобального інформаційного середовища.

Вперше у найбільш виразній формі ідею залежності соціальних мереж та їхнього перетину виразив Г. Зіммель. Як представник «філософії життя», дослідник описував соціальну динаміку у формі послідовності культурно-історично обумовлених переживань. І хоча ми не повною мірою розділяємо таку соціально-філософську установку Г. Зіммеля, визнаємо, що саме вона дозволила виявити такі закономірності розвитку соціальної системи початку ХХ століття, глибина яких повною мірою може бути осмисленою лише в умовах інформаційного суспільства.

Нашу увагу привертає висловлена дослідником теорія перехрещення соціальних кіл, яку він вивів із відношення індивіда до власного соціального оточення. Будучи на початку свого активного життя здивованою нехтуванням з боку соціуму її унікальними рисами, з часом особистість ще більше обурюється тиском на неї через норми, традиції, соціальні цінності, уклад життя, мораль, право та інші регулятори. Але, освоюючись у внутрішньому соціальному колі, людина помічає, що приналежність до одного кола відкриває їй доступ до інших соціальних кіл і груп. Набувши досвіду співучасті в різних соціальних колах, особистість повертає собі втрачену унікальність, оскільки набір обраних нею кіл виявляється неповторним. Розкриваючи принципи соціальної диференціації в суспільстві, заснованому на глобальних інформаційних мережах, можемо зробити висновок, що до яких би кіл не належали соціальні агенти, спільною цінністю для них є соціокультурний потенціал колоподібної, а нині — мережевої соціальної інфраструктури.

У контексті нашого дослідження цінність ідей Г. Зіммеля полягає у тому, що вони вказують на існування конвергенції соціальних мереж й у до-інформаційну добу. В епохи Середньовіччя, Відродження та Нового часу перетин соціальних груп сприяв еволюції соціальних інститутів, дозволяв поширювати знання, руйнувати догми, забобони, встановлювати нові традиції та норми. Окрім цього, хоча вчений прямо не вживає поняття «конвергенція», використана ним метафора соціальних кіл якнайкраще розкриває зміст даного поняття. На початку ХХІ століття конвергентні технології відображають об'єктивний процес трансформації соціального простору та соціального часу.

Стратегії реалізації конвергентних технологій

Будучи орієнтованими на забезпечення потреб соціальних агентів у різних формах соціальної взаємодії, конвергентні технології являють собою «синергійну єдність чотирьох основних сфер науки і техніки: Нанонауки, Біомедицини, Інформатики та Когнітивістики» [1, с. 2–4]. Утім, вони не є утилітарною моделлю інноваційного розвитку, а вказують на спосіб буття соціуму в ХХІ столітті. Конвергентні мережі пронизують собою суспільство за рахунок чого впливають на його структуру за індивідуальним, державним, громадським та професійним рівням.

Уявлення про конвергентну залежність інформаційних мереж дозволяє окреслити стратегію їхнього становлення як складової соціальної дійсності. На наш погляд, в основі цієї стратегії лежить підтримка різниці потенціалів (диспозиція) керівних і підпорядкованих координат соціальної структури. Зберігаючи зовнішню цілісність і стабільність, так спроектована система все ж залишається здатною на внутрішні перебудови. Унаслідок цього нерідко те, що вчора було вагомим, визначальним, домінантним, може перетворитися на підпорядкований, гальмівний, деформуючий соціальну реальність компонент. Тобто, чим

вищим є показник конвергентності соціальних, а з кінця XX століття, й інформаційних мереж, тим менш ціннісно обумовленими стають соціокультурні домінанти.

Реалізоване конвергентними технологіями розгалуження соціальної структури перетворює її на мережеву архітектуру, в якій найважливішим параметром є стійкість соціальних зв'язків. Пов'язане з цим визнання недостатності винятково адміністративного впливу для досягнення соціально важливих цілей призводить до того, що глобальна конвергенція політичних і економічних інститутів стає все більш очевидною.

Конвергенція vs дивергенція

Проте, на наше переконання, самі по собі конвергентні технології не здатні покрити усю площину сучасних проблем і в режимі автокорекції врегулювати перерозподіл соціальних ресурсів і залежностей. Адже поряд з конвергентними, в суспільстві початку XXI століття відчутними є й дивергентні процеси, які носять форму альтернативних чи протестних рухів. Небезпека тотальної уніфікації неодноразово ставала предметом дискусій та антиутопій. До найбільш знакових можемо віднести романи Є. Замятіна «Ми», О. Хакслі «Цей дивний новий світ» і Дж. Оруелла «1984». Автори цих робіт через художні образи репрезентували світ, позбавлений різнобарв'я, що відбулося внаслідок зростання технологічної потужності людства. В антиутопіях виявлено ідею домінування конвергентної системи над всіма аспектами життєдіяльності, включаючи антропологічні характеристики людини.

Конвергентні технології побудовані за схожим принципом та переслідують подібну мету. Пропонуючи розмаїття, реалізуючи свободу в усіх її проявах, все ж у своїй основі їхня ідеологія направлена на абстрактну, а, відповідно, уявну людину. Конвергентні мережі, як техніко-технологічні утворення, індиферентні до віку, статі, фінансових можливостей соціальних суб'єктів. Предметом їхнього «інтересу» є статистичний соціальний зріз в контексті потреб, бажань, пріоритетів, попиту тощо. Вітчизняний дослідник М. Онопрієнко, на наш погляд, досить точно схопив сутність цієї колізії розвитку інноваційних технологій. Щодо цього він пише, що вони «з одного боку, покращують якість людського життя і подовжують його, з іншого — створюють загрозу існування людській тілесності і підривають уявлення про людину як унікальну і неповторну істоту» [4, с. 320]. Внаслідок цього людина постає як сконструйований об'єкт, який не може існувати автономно.

Диспозитив як форма буття віртуального

Процесам становлення особистості інформаційного типу присвячено достатній масив досліджень філософів, психологів, соціологів, педагогів, політологів. Продукуючи диспозитиви, людина захоплюється формами власної ідентичності, відходячи у такий спосіб від реалізації закладеного в неї потенціалу.

Враховуючи це, зрозумілими й закономірними стають протестні соціальні рухи та збільшення проявів контркультури. І якщо в 50–60-х роках XX століття причиною поширення форм контркультури було усвідомлення потенціалу від впровадження інформаційних технологій в усі соціальні практики, то нині прояви контркультури концентруються вже навколо тотального вихолощення цими технологіями антропологічного та соціального факторів як ключових параметрів культурно-цивілізаційного розвитку.

І це не черговий сценарій антиутопії чи основа для постапокаліптичного прогнозу. Вивчаючи соціальні параметри інноваційних процесів початку XXI століття на прикладі трансформації мови, Ю. Зацний фіксує появу значної кількості слів, які характеризують нові ролі та статуси особистостей [3, с. 81–120]. Зміни геронтологічного, гендерного, правового, політичного аспектів життєдіяльності суспільства спровоковані темпом соціальних

процесів, який здебільшого визначають інформаційні мережі. Поява в сучасній лексичі таких слів як «sandwich generation», «hyperfliers», «cup-holder cuisine», «just-in-time lifestyle» та багатьох інших конверсійних мовних утворень якнайкраще розкривають сутність трансформаційних соціальних процесів. Особливо виразно, на наш погляд, підкорення людини конвергентній мережевій архітектоніці фіксується поняттям «disconnected youths». Ним позначають тих, хто не має статусів у віртуальних соціальних мережах та не користується послугами електронних засобів комунікації.

Що лежить в основі цих процесів? Що змушує соціальних суб'єктів уникати прямого контакту із сучасними інноваційно-мережевими технологіями? Переконані, причиною цих явищ, які для інформаційного соціуму є аномічними, деструктивними, стала зневіра у можливості узгодження темпів інноваційного та соціокультурного розвитку сучасного суспільства. Разом із тим, ми цілком солідарні з думкою, що збереження цивілізації потребує залучення найновіших технологічних досягнень та розвитку конвергентних НБІК-технологій. Фіксуючи такі реалії та визнаючи їхню об'єктивність, відійдемо від розхожих у сучасному філософському дискурсі питань про автономність особистості та її права на самореалізацію поза інформаційним простором.

Відчуження як наслідок мережевої конвергентності

Темп сучасного життя вимагає застосування інноваційних технологій, баз даних, засобів комунікацій тощо. Людина переносить у мережу значну частину свого індивідуального та суспільного життя. Друзі, робота, спілкування, контакти, фотографії стали спершу електронними, а нині віртуальними. Ще в 70-х роках минулого століття дослідниками було помічено, що «випадкові комунікації — це і є ключ до соціальної структури, а їхня частота є визначником соціальної стратифікації» [2, с. 5]. Нині виходячи з мереж, людина відчуває відірваність від «реальності», усвідомлює свою незавершеність, що й обґрунтовує тлумачення конвергентності як пріоритетного напрямку розвитку інноваційних мережевих технологій. Адже на початку XXI століття не лише фінансово-економічні, а й науково-освітні, політичні, культурні процеси стають нездійсненними поза конвергентними глобальними інформаційними мережами. Ефективність трансляції розрізненої соціальної інформації прямо залежить від здатності мережі до її диференціювання та подальшого синтезу. Завдяки цьому останні перетворюються на елемент соціального буття.

Виходячи за межі соціокультурного потенціалу мережевої інфраструктури, можемо передбачити появу антропоморфних мереж, які й будуть «уособлювати» глобальну свідомість. Таке припущення видається науковою фантастикою, але вже кілька років фахівці Європейської ради з ядерних досліджень (CERN) залучають ресурси як окремих комп'ютерів, так і відокремлених мереж задля проведення надскладних обчислень роботи адронного колайдера. Навіть оброблені дані складають наскільки значний масив інформації, що він не може бути записаним в оперативному (актуальному) вигляді на жоден штатний носій, а тому існує лише у віртуальній мережевій формі. Проводячи теоретичні обчислення, фактично, дослідник змушений надавати мережі запити, чітко вказуючи, що саме його цікавить. При цьому повний обсяг даних людській свідомості є недоступним.

Не знімає цю колізію й концепція історичності суб'єкта пізнання. Вивчаючи гравітацію, абсолютно чорне тіло чи еволюцію зірок різні покоління вчених мали справу з одним і тим самим об'єктом. Навіть у просторі постнекласичної науки, яка виявила вразливих до зовнішнього втручання об'єктів, а також об'єктів із нетривалими, спорадичними властивостями, історичність пізнавальному процесу забезпечували

теоретичні обрахунки та моделі. В описаній вище ситуації зазначені підходи не діють, адже об'єктом пізнавального інтересу стає мережева інформація (не об'єкт, не його модель чи образ), яка видозмінюється з кожним доданим до неї фактом чи запитом.

Залишимо за межами даного дослідження аналіз соціокультурних наслідків від упровадження таких інноваційних технологій, тим паче, що цій проблемі присвячена значна кількість науково-популярної та футурологічної літератури, відзняті десятки фільмів. Останні наочно демонструють різні варіанти подій після настання так званої технологічної сингулярності — моменту в історії, після якого людина не буде в змозі оцінити, осмислити та самостійно підтримувати темпи науково-технічного прогресу. Не виключено, що такий напрям суспільного розвитку є закономірним і невідворотним, а наша стурбованість — це лише форма страху перед змінами. Адже суспільство, як і будь-яка самоорганізована система, прагне до набуття стабільного стану, й усіма способами уникатиме руйнування усталених зв'язків і відношень.

Відсутність визначеності щодо даного питання, на думку деяких дослідників, носитиме руйнівні, деструктивні наслідки для суспільства та культури. Чи готове суспільство перед обличчям глобальних проблем передати частину управління віртуальній мережі? Ось те запитання, яке постане перед нами найближчими десятиліттями.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Як слідує з проведеного дослідження, без осмислення й узагальнення спрямованого в майбутнє потенціалу глобальних інформаційних мереж загалом та конвергентних технологій зокрема цивілізаційний поступ людства в XXI столітті ризикує втратити направленість та орієнтири. З часом його траєкторія перетвориться на рух по лабіринту, в якому кожен наступний крок не буде корелювати з попередніми та подальшими станами суспільства, а його соціальна динаміка остаточно позбавиться орієнтиру на соціокультурну перспективу. І такі сценарії суспільного розвитку мають об'єктивну підставу. Адже, на рубежі XX — XXI століть інформаційні мережі перетворюються на засоби проектування соціальної дійсності, через що перебіг соціальних процесів стає ускладненим не лише для контролю, а й розуміння на рівні масової свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Roco, M. C., & Bainbridge, W. S. (2003). *Converging Technologies for Improving Human Performance*. Springer Dordrecht.
2. Pool, I., & Kochen, M. (1978–1979). Contacts and Influence. *Social Networks*, 1(1), 5–51. [https://doi.org/10.1016/0378-8733\(78\)90011-4](https://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90011-4)
3. Zatsnyi, Yu. (2007). *Modern English-speaking world and vocabulary enrichment*. PAIS Lviv.
4. Onopriienko, M. (2011). *High Technology Roadmap. Historical, scientific, philosophical and scientific aspects of megatechnologies of the knowledge society: a monograph*. Informational and analytical agency.
5. Skliarenko, O., Yahodzinskyi, S., Nikolaievskyi, O., & Nevzorov, A. (2024). Digital interactive learning technologies as an integral part of the modern educational process. *Scientific journal "Innovative Pedagogy"*, 68(2), 250–257.
6. Skliarenko, O., & Yaroviyy, R. (2023). The influence of information and psychological operations (ipso) on people's minds in the context of modern challenges. *Our 2023. Formation of the security environment under martial law: a collective monograph*. European University, 156–168.
7. Breus, S., & Yahodzinskyi, S., (2023). Modeling the economic security of the higher education system in the context of its management in wartime. *Our 2023. Formation of the security environment under martial law: a collective monograph*. European University, 203–216.

Serhii Yahodzinskiy

Private Higher Educational Establishment “European University”

ORCID 0000-0001-8755-2235

serhii.yahodzinskiy@e-u.edu.ua**Volodymyr Kotsun**

Private Higher Educational Establishment “European University”

ORCID 0000-0003-2363-8157

volodumur.kotsun@e-u.edu.ua**Roman Yaroviy**

Private Higher Educational Establishment “European University”

ORCID 0000-0001-8978-8137

roman.yaroviy@e-u.edu.ua

CONVERGENCE OF INFORMATION NETWORKS AS A STRATEGIC SOCIO-CULTURAL INNOVATION

Abstract. The impact of convergent technologies on social processes within information societies is explored. It is argued that social modernization necessitates interpreting convergence as a strategic innovation. The absence of societal control over network convergence leads to reverse—divergent processes. It is demonstrated that the latter produce various forms of social alienation. The influence of contemporary information technologies on the formation of identity and social interactions is examined within the frameworks of dispositif and network convergence concepts. The authors analyze how the fast pace of life and the proliferation of digital networks contribute to the de-subjectification and alienation of social agents increasingly engaged in virtual forms of identity. The evolution of counterculture from the adoption of information technologies in the past to their critical evaluation today is explored. Special attention is given to the socio-cultural consequences of innovative processes that modify gender, legal, and political aspects of modern life under the influence of information networks. It is argued that network architecture changes social structures and individual modes of existence. This research contributes to understanding the relationship between technological achievements and the human factor in contemporary information society, emphasizing the necessity of preserving personal autonomy and the right to self-realization in the digital era.

Keywords: information network, convergent technologies, alienation, dispositif, socio-cultural innovation.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Roco, M. C., & Bainbridge, W. S. (2003). *Converging Technologies for Improving Human Performance*. Springer Dordrecht.
2. Pool, I., & Kochen, M. (1978–1979). Contacts and Influence. *Social Networks*, 1(1), 5–51. [https://doi.org/10.1016/0378-8733\(78\)90011-4](https://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90011-4)
3. Zatsnyi, Yu. (2007). *Modern English-speaking world and vocabulary enrichment*. PAIS Lviv.
4. Onopriienko, M. (2011). *High Technology Roadmap. Historical, scientific, philosophical and scientific aspects of megatechnologies of the knowledge society: a monograph*. Informational and analytical agency.
5. Skliarenko, O., Yahodzinskiy, S., Nikolaievskiy, O., & Nevzorov, A. (2024). Digital interactive learning technologies as an integral part of the modern educational process. *Scientific journal “Innovative Pedagogy”*, 68(2), 250–257.
6. Skliarenko, O., & Yaroviy, R. (2023). The influence of information and psychological operations (ipso) on people's minds in the context of modern challenges. *Our 2023. Formation of the security environment under martial law: a collective monograph*. European University, 156–168.

7. Breus, S., & Yahodzinskyi, S., (2023). Modeling the economic security of the higher education system in the context of its management in wartime. *Our 2023. Formation of the security environment under martial law: a collective monograph. European University*, 203–216.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-noncommercial-sharealike 4.0 International License.